

ПЧЕЛІНА

Оксана Василівна,

доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Проведення досудового розслідування злочинів корупційної спрямованості є складним і трудомістким процесом, який обумовлюється насамперед механізмом учинення названої категорії кримінальних правопорушень. Зокрема, для останнього характерним є використання злочинцем службових повноважень, авторитетності займаної посади, наявних корумпованих зв'язків; технологізація злочинної діяльності; вжиття заходів, спрямованих на протидію розслідуванню, тощо. Відповідно в більшості випадків розслідувати злочини корупційної спрямованості неможливо без проведення комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, організаційних заходів. Такі комплекси прийнято іменувати тактичними операціями. Причому ефективність такого розслідування залежить не тільки від своєчасного й тактично правильного проведення названих заходів, а й від того, як вони поєднуються, взаємоузгоджуються між собою [1, с. 164-165].

У зв'язку із зазначеним можна вказати, що тактичні операції під час розслідування будь-якого злочину застосовуються як засоби вирішення проміжних тактичних завдань, обумовлених конкретною криміналістичною ситуацією, у випадку неможливості цього зробити шляхом проведення одиничних слідчих (розшукових) дій або інших заходів. При цьому зміст тактичної операції для кожного конкретного випадку з розслідування злочину буде індивідуальним, оскільки комплекс заходів буде варіюватися. Криміналістична наука формує типові тактичні операції для окремих видів, груп злочинів. Однак моделі таких операцій є орієнтовними для слідчого (детектива), оперативного працівника, прокурора. Тобто типові тактичні операції є своєрідними варіан-

тами поведінки слідчого під час розслідування конкретного злочину, які можуть видозмінюватися з урахуванням наявної вихідної інформації [2, с. 315].

Під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності в цілому та злочинів корупційної спрямованості зокрема слідчий повинен усвідомлювати, що вказані злочини часто вчиняються у співучасті й сукупно. Більше того, злочинці нерідко вживають заходів, націлених на протидію виявленню й розслідуванню вказаної категорії злочинів. Як приклад, це звернення до знайомих високопосадовців, працівників правоохоронних органів за підтримкою, за «ненадання ходу справі», підкуп свідків, інших суб'єктів кримінального провадження, пошкодження чи знищення речових доказів тощо. Відповідно розслідування вказаних кримінальних правопорушень здійснюється в умовах інформаційної недостатності, протидії, а інколи й умовах відкритого протистояння між працівниками органів Національної поліції, прокуратури, Національного антикорупційного бюро України, суддями та злочинцем, його «покривальниками». Слідчий повинен організувати процес розслідування таким чином, щоб в найкоротші строки виявити всі епізоди злочинної діяльності, всіх співучасників, встановити розмір завданих збитків, забезпечити їх відшкодування, не допустити протидії, а в разі вжиття заходів, спрямованих на перешкоджання кримінальному провадженню, – подолати їх. Тобто назване є нічим іншим, як проміжними тактичними завданнями на шляху встановлення об'єктивної істини по справі. Причому ці завдання потребують комплексного вирішення, оскільки поодинокі заходи не дадуть очікуваного результату. Зокрема, для розслідування злочинів вказаної категорії характерними типовими тактичними операціями є «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Виявлення епізодів», «Встановлення очевидців», «Пошук і збереження документів», «Встановлення співучасників», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Затримання злочинця» та інші [3, с. 290]. Зупинимось на основних із них.

Так, з метою з'ясування наявності в особи злочинця статусу службової особи або факту присвоєння цією особою владних повноважень чи звання службової особи необхідно доказати обумовленість способів вчинення злочинів корупційної спрямованості статусом особи злочинця, обсягом його повноважень і авторитетом його звання (посади), а також факт використання особою свого службового становища під час учинення згаданих злочинів. Для вирішення названого тактичного завдання рекомендується застосовувати тактичну операцію «Встановлення статусу суб'єкта злочину» – систему слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, організаційних та інших заходів, спрямованих на збирання всіх доказів у кримінальному провадженні, котрі б вказували на наявність в особи злочинця статусу службової особи (або факт присвоєння особою владних повноважень чи звання службової особи) та їх використання під час вчинення кримінальних правопорушень. У рамках вказаної тактичної операції проводиться комплекс заходів пошукового та дослідницького характеру. А саме: отримання тимчасового

доступу до документів або тимчасове вилучення документів; проведення обшуку (групи обшуків); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; огляд документів, призначення технічних експертиз документів, комп'ютерно-технічних, почеркознавчих та інших експертиз; проведення зустрічних перевірок; допити свідків, підозрюваного, потерпілого тощо [2, с. 325-326].

Злочинам у сфері службової діяльності, особливо корупційної спрямованості, притаманне використання корумпованих зв'язків. Останні дозволяють злочинцю полегшити скоєння основного злочину, приховати факт його вчинення та/чи свою причетність до нього, а також у подальшому перешкоджати провадженню досудового розслідування. Тому з метою правильної кваліфікації злочинів, виявлення всіх причетних до злочину осіб, у тому числі серед можновладців, та недопущення їх впливу на процес розслідування з боку органів досудового розслідування можуть вживатися відповідні комплекси заходів. Мова йде про тактичну операцію «Встановлення корумпованих зв'язків». Для реалізації вказаної операції можуть проводитися оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зв'язків підозрюваного (-их); допити підозрюваного (-их), свідків; вилучення та дослідження службової документації; негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на виявлення близького оточення злочинця, характер відносин між ними і їх причетність до злочинної діяльності та інші заходи [2, с. 328].

Під час розслідування злочинів корупційної спрямованості прокурор, слідчий, детектив, оперативний працівник повинні вживати комплекс заходів, спрямованих на виявлення всіх причетних до вчинення злочину (-ів) осіб і збір доказової інформації, достатньої для їх притягнення до кримінальної відповідальності. З цією метою нерідко потрібно проводити тактичну операцію «Встановлення співучасників». Остання здійснюється в тісній взаємодії органу досудового слідства з оперативними підрозділами. Зокрема, працівники оперативних підрозділів за дорученнями слідчого, вказівками прокурора проводять негласні заходи, спрямовані на пошук і перевірку осіб на причетність до вчиненого злочину; негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і з електронних інформаційних систем; спостереження за особою. річчю або місцем, контроль за вчиненням злочину тощо. Окрім того, як оперативні працівники в ході проведення пошукових заходів, так і прокурори, слідчі (детективи) можуть направляти запити щодо здійснення перевірки за пошуковими системами з метою отримання інформації про причетних до вчинення злочинів у сфері службової діяльності осіб. Також встановлення співучасників здійснюється шляхом проведення низки допитів підозрюваного (-их), свідків, у тому числі одночасних допитів [2, с. 330].

З приводу тактичної операції «Затримання злочинця», то варто вказати, що вона може проводитися в комплексі з тактичною операцією «Розшук зло-

чинця» або самостійно. В першому випадку вона спрямована на вирішення завдання з фізичного захоплення злочинця, котрий переховувався від органів досудового розслідування та правосуддя. У другому випадку мова йде про затримання особи «на гарячому» або для забезпечення дієвості кримінального провадження. Вказана тактична операція передбачає вжиття насамперед низки організаційних заходів, спрямованих на узгодження та координацію діяльності підрозділів, котрі будуть здійснювати затримання. Насамперед це заходи із визначення відповідального підрозділу, складу групи захоплення, планування її діяльності, забезпечення належного матеріально-технічного оснащення, налагодження взаємодії з іншими підрозділами та правоохоронними органами. Окрім того, вживаються заходки із розвідки з метою з'ясування точного місця перебування злочинця, факту озброєності, наявності співучасників (їх озброєність), сторонніх осіб, транспортних засобів, засобів зв'язку тощо. Також може здійснюватися спостереження за особою, реччю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця та/чи особи; контроль за вчиненням злочину і т. п. Затримання злочинця супроводжується проведенням його особистого обшуку, оглядом місця затримання, місця переховування затриманого, за необхідності його освідченням [2, с. 333-334].

Отже, під час розслідування злочинів корупційної спрямованості з метою забезпечення його ефективності варто проводити комплекс заходів – тактичні операції. Це дозволить раціоналізувати діяльність особи, котра провадить досудове розслідування.

Бібліографічні посилання:

1. Погорецький М. А., Ленко М. О., Сергєєва Д. Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія/за ред. проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта, 2014. 300 с.
2. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.
3. Пчеліна О. В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 290-294.